

Olga Sepp: „Mida vähem ohustatuna tunnetavad mitte-eestlased end oma grupi-identiteedi säilimises, seda suuremad on võimalused kõigile ühise Eesti riigi-identiteedi tekkeks.”

Gümnasisti väärtus- hinnangud ja kodanikuhoiak

Olga Sepp
Kasvatusteaduste magister

Riigi ülesanne on luua õiguslike vahenditega keskkond, kus kõigil on võimalik eluga toime tulla, sõltumata soost, rahvusest, võimetest. Kooli ülesanne on teha ühiskonna arengueesmärgid ja kultuurikeskkond mõistetavaks kõigi rahvusrühmade esindajatele, kes koolis õpivad.

Eestlaste põhiuvi integratsiooni kontekstis on eesti kultuuriruumi tugevdamine. Mitte-eestlaste põhiuvi on kindlustunne, et neid ei hakata sunniviisiliselt assimileerima, et nad saavad säilitada oma identiteedi. Seega, mida kindlamad on eestlased oma identiteedis, seda enam ollakse valmis aktsepteerima mitte-eestlaste kultuurierinevusi ning tunnustama nende rolli Eesti elu edendamisel.

Üldhariduskool integratsiooni toetajana

Koolis kui ühiskonna mikromudelil ilmnevad teravamalt ühiskonna kitsaskohad ning puudujäägid, sest noored on avatud, siirad, otsekohesed ja kriitilised. Et selgitada, millest noor unistab, mis teda kurvastab või rõõmustab, kuidas ta väärtustab Eestit, kes on talle autoriteet, mis on oluline või ebaoluline, võrdlesin oma magistrirühmas („Eesti üldhariduskool integratsiooni toetajana ja hea kodaniku kasvatajana”, 2007, juhendaja Mare Oja) eesti ja vene õppekeele koolide gümnasistide väärtuspõhiseid seisukohti ning suhtumist Eesti riiki, rahvasse ja kultuuri, mis ühtlasi näitab mitte-eestlaste integratsiooniprotsessi tulemusi. Uurisin noortega töötavate ja neid mõjutavate sihtgruppide

tõekspidamisi ning arusaamu noorte väärtushinnangutest ja kodanikuhoiakust. Viisin 2006. a oktoobrist detsembrini 364 eesti ja vene kooli gümnasisti ning 156 pedagoogi, psühholoogi ja sotsiaaltöötaja, politseitöötaja ning riigikogu liikme hulgas läbi kvantitatiivse uuringu ankeetküsitlusega. Küsitlus hõlmas gümnaasiumiastme õpilasi ja pedagooge eesti õppekeele Keila ja Paldiski gümnaasiumis ja Kallavere Keskkoolis ning vene õppekeele Maardu Gümnaasiumis ja Paldiski Vene Gümnaasiumis.

Gümnasistide hulgas jagasin paber kandjal välja 400 küsimustikku, korrektselt täidetutena sain tagasi 364. Kuna vene õppekeele gümnasiste on vähem, on nad ka küsitluses arvuliselt vähem esindatud. Noori mõjutavate fookusgruppide (Tallinna ja Harjumaa pedagoogid, sotsiaaltöötajad-psühholoogid, politseitöötajad ja riigikogu liikmed) hulgas jagasin paber kandjal välja 180 küsimustikku, korrektselt täidetutena sain tagasi 146. Elektroonilisel teel lähetasin küsimustikud 101 riigikogu liikmele, vastas 10. Korrektselt täitis ankeetküsitluse seega 520 vastajat. Kokku oli vastanute hulgas eestlasi 354 (68,1%) ja mitte-eestlasi 166 (31,9%).

Rahulolu ja rõõmu põhjused

Eesti õppekeelegra kooli gümnaasistidele (edaspidi: eesti gümnaasistid) pakub kõige suuremat rahulolu sõprade olemasolu ja meelelahutus (26%), järgnevad enda ja lähedaste hea tervis (17%), üksmeelne pere ja kodu (16%), õppimis- ja eneseteostusvõimalused (13%), rahulolu töö ja karjääriga (12%), perekonna materiaalne kindlustatus (12%). Kõige vähem (3%) oli vastanute hulgas neid, kellele valmistab rõõmu Eesti Vabariigi töö- ja riigikorraldus. 1% vastanutest märgistas rahulolu põhjuseks muu (sportimine, ka kulinaaria, tüdrukud, ilus maa).

Vene õppekeelegra kooli gümnaasistid (edaspidi: vene gümnaasistid) töid rahulolu ja rõõmu põhjustena välja kõigepealt enda ja lähedaste tervise (25%), alles seejärel sõbrad ja meelelahutuse (23%). Järgnesid head õppimisvõimalused (16%), perekonna materiaalne kindlustatus (13%), töö ja karjäär (10%), üksmeelsus perekonnas (9%), rahulolu Eesti Vabariigist (3%) ja muu (1% – põhiliselt rõõm sportimisest ning muusika ja laulmine). Seega tunnevad mõlema õppekeelegra gümnaasistid samas suurusjärgus rõõmu sõpradest ja meelelahutusest ning väiksemat rahulolu Eesti Vabariigi töö- ja riigikorraldusest.

Suurimat rahulolematust põhjustas eesti gümnaasistidele lähedaste halb tervis (17%), järgnesid lahkkelid perekonnas, sõprade-hobide puudus, mured töö ja õpingutega (16%) ning probleemid enda tervisega (14%). Vähem põhjustasid rahulolematust Eesti Vabariigi võimalused (10%) ja halb materiaalne olukord (9%). 2% vastanutest märgistas rahulolematuse muu põhjusena ajapuudust ja õppetöö raskusi. Vene gümnaasistid töid esile lähedaste halva tervise (21%), järgnesid lahkkelid perekonnas ning probleemid töö ja õpingutega (17%), rahulolematust Eesti Vabariigi võimalustega (12%), sõprade ja hobide puudus (11%), halb materiaalne olukord ja probleemid enda tervisega (10%). Rahulolematuse muude põhjustena toodi välja kodu probleemid, ei meeldi president ja oskamatus aega planeerida (2%).

Unistusvaldkond

Eesti gümnaasistidel oli unistusteskaalal kõrgel kohal meeldiv töö ja karjäär (28%) ning armastav perekond (26%), kusjuures materiaalne kindlustatus (18%) ja hea haridus (14%) olid tunduvalt madalamal. Ei unistata ka sõpradest ja meelelahutusest (6%) ning piirkonnast, kus elada, sest Eestisse kodu rajamisele mõtleb vaid 4% ja Euroopasse 3% vastanutest. 1% märkis muu, unistades reisimisest ja edust spordis.

Ka vene gümnaasistidel olid kõrgel kohal meeldiv töö ja karjäär (29%), järgnes armastav perekond (22%). Sarnasel tasemel oli materiaalne kindlustatus (20%), hea haridus (13%), sõbrad ja meelelahutus (5%), kodu rajamine Eestisse (3%). Enam unistati kodu rajamisest Euroopasse (6%) ning vähesel määral endise NSVL territooriumile

(2%). Eesti noortele on olulisem armastav perekond, vene noortele materiaalne kindlustatus ning rohkem unistavad nad ka kodu rajamisest väljaspool Eestit.

Olulised inimlikud väärtused

Eesti gümnaasistide vastustes oli esimesel kohal ausus (26%), järgnesid sallivus (21%), viisakus (14%), iseseisvus (13%), otsusekindlus (9%), kujutlusvõime ja tööarmastus (4%), omakasupüüdmatust ja seaduskuulekus (3%), säästlikkus (2%). Muu (1%) all mainiti head suhtlemisoskust, ustavust, intelligentsust ning elutarkust. Religioossus inimliku väärtusena sai alla 1% vastustest.

Vene gümnaasistidel oli samuti esikohal ausus (25%), järgnesid sallivus (23%), iseseisvus (14%), otsusekindlus ja tööarmastus (10%), viisakus (7%), säästlikkus (5%) ja kujutlusvõime (3%). Religioossus, seaduskuulekus ja muu said 1% ning viimase all mainiti täpsust, kavalust, ustavust, huumorimeelt ja õiglust. Omakasupüüdmatust sai alla 1% vastustest.

Seega pidasid mõlema õppekeelegra noored inimlikest väärtustest kõige olulisemaks ausust ja sallivust. Vene noored väärtustasid enam tööarmastust, säästlikkust ja sallivust, eesti gümnaasistid aga viisakust, seaduskuulekust ning omakasupüüdmatust.

Kelle hinnang on kõige olulisem maailmavaate ja töökspidamise kinnistamisel? Eesti gümnaasistidel olid esikohal vanemad (59%), seejärel sõbrad (21%), sugulased (7%), meedia, muu (5%) ja õpetajad (3%). Muu all esitati autoriteetidena tüdruk- või poiss-sõpra, treenerit, avaliku elu tegelasi ja kõige rohkem iseennast. Vene gümnaasistid töid samuti esimesele kohale autoriteetidena oma vanemad (60%), seejärel sõbrad (15%), sugulased (11%), muu (6%), meedia (5%) ja viimasel kohal olid õpetajad (3%). Muu all esitati autoriteetidena vanaisa, elutarkust ja kõige rohkem iseennast. Seega mõjutavad nii eesti kui ka vene gümnaasiste maailmavaate ja töökspidamise kujunemisel eeskätt kodu ning vanemad, õpetajate ja meedia osa on väike.

Mõlema õppekeelegra koolide gümnaasistidel oli infoallikate seas suur osatähtsus televisioonil ja raadiol (31%, 30%) ning ajalehtedel (23%, 21%). Järgnesid eakaaslased, vanemad ja õpetajad, kusjuures eesti gümnaasistidel oli suurem eakaaslaste ja vene gümnaasistidel vanemate mõju. Neid, keda Eesti uudised ei huvita, oli vähe – 4%, 5%. Muu all (1%, 2%) kirjutasid mõlema õppekeelegra gümnaasistid ühtemoodi: Internet ja ajalooõpetaja.

Riigipühade tähistamise põhjuseks töid eesti gümnaasistid 67% ja vene gümnaasistid 39% ulatuses, et armastatakse Eesti Vabariiki. Muu põhjusena kirjutasid eesti gümnaasistid: *see on identiteedi küsimus, sest oleme eestlased; saab häid toite; saab puhata ja pidutseda; see on pere traditsioon; vanaema on patrioot*. Eriti paljud vastasid, et riigipühade tähistamine annab võimaluse perel koos olla. Ve-

ne gümnaasistid kirjutasid muu all korduvaid põhjusi: *see on pere traditsioon, saab puhata, armastame pidusid, võimalus olla koos perega.*

27% eesti õppekeelega koolide gümnaasistidest, kes vastasid, et ei tähista riigipühased, tõid 26% selle põhjusega tööga, et riik ei toeta oma kodanikke. Muude põhjustena (74%) kirjutati, et *pole aega ega tahtmist; pere ei ela koos; ei pea tähtsaks, ei viitsi, maad armastan, kuid ei austa valitsejaid, pole kujunenud traditsiooniks.*

55% vene gümnaasistidest, kes vastasid, et nad ei tähista riigipühased, tõid 40% põhjuseks, et riik ei toeta oma kodanikke. Muu põhjustena (60%) kirjutati: *pole aega, unustan tähistamise, oleme teise maa patrioodid, kõik ei ole Eesti Vabariigi kodanikud, tunneme venelaste diskrimineerimist ja fašistlikku propagandat, ei taha lisakohustusi, Eesti ei meeldi, järgime Vene Föderatsiooni riiklikke pühaid, riik ei toeta venelasi.*

Isiklikult oluliste riigipühadena märkisid eesti gümnaasistid kõigepealt EV iseseisvuse väljakuulutamise tähtpäeva 24. veebruaril 1918 (76%), järgnes taasiseseisvumise päev 20. augustil 1991 (19%). Vastanutest 5% kirjutas muu all *jaanipäev, Tartu rahuleping 2. veebruaril 1920; ei ole tähtis ükski riigipüha.* Vene gümnaasistidest 56% pidas olulisimaks Eesti Vabariigi tähtsündmuseks 24. veebruaril 1918, järgnes 32%-ga muu, kus mõned kirjutasid 9. mai, kuid suurem enamik *Suur reede, jõulud, uusaasta ja jaanipäev*; vastanutest 2% pidas olulisimaks tähtsündmuseks Eesti astumist NSVL koosseisu 6. augustil 1940.

Suhtumisest Eesti riiki

Eesti gümnaasistide puhul leiab 27% vastanutest, et inime ne on kohustatud seisma oma riigi heaolu eest, 25% armastab Eesti Vabariiki ja 11% arvab, et riik on õiglane. 13% arvates riik ei toeta inimest ja sama hulk elaks pigem välismaal. 10% kirjutas „muu”: *riik peaks haridusse rohkem rahalisi reserve panustama; arvestama rohkem rahva arvamusega; säilitama enam kultuuripärandit; suur on korruptsioon poliitikute hulgas; palju mitte-eestlastest korruptiivkujaid; järgib liigselt USA poliitikat; on eeskujuks Gruusiasiale ja Ukrainale; näiliselt ilustatakse ühiskonda; puudulik sotsiaal-turvalisus; tähtsustab üle tippporti, kuid vähe tervishoidu; Soome meeldib rohkem; ei ole õigusriik; raha eest saab kõike osta; kõrge inflatsioon; ilus loodus; arenguruumi on veel palju; kõrge harituse tase.*

Vene koolide gümnaasistide vastustes oli 30%-ga esikohal *elaksin pigem välismaal.* Järgneb 21%-ga, et *inimese kohus on seista oma riigi heaolu eest*, 16%-ga *riik ei toeta inimest*, 13%-ga *riik on õiglane*, muu 12% ja kõige väiksema osakaalu moodustas 8%-ga *armastan Eesti Vabariiki.* Muu: *ei meeldi siin elada; Eesti on ilus ja kõrge elatustaseme; laste eest ei hoolitseta piisavalt; siin on palju rassiste; palju lubatakse, kuid vähe tehakse; riik ei toeta venelasi; normaalne riik; venelasi diskrimineeritakse; ei ole nor-*

maalne riik; fašistlik suhtumine mitte-eestlastesse; peaks piirama migratsiooni arengumaadest; liialt suur tähelepanu eesti keelele; sõltub teistest maadest; haridustase nõrk; töökohti vähe; Eestis on rohkem vabadust kui Venemaal; see on minu kodumaa. Vene gümnaasistide arvamus oma riigist on tunduvalt negatiivsem kui eesti gümnaasistidel – ligi kolmandik vastanutest elaks pigem välismaal ja ainult 8% tunnistab, et ta armastab Eesti Vabariiki, kusjuures 16% sedastab, et riik ei toeta oma kodanikke.

Hea kodaniku tunnuseks asetasiid Eesti gümnaasistid esimesele kohale perekonna väärtustamise (23%), järgnesid seaduskuulekus (21%), oma maa ajaloo tundmine (11%), valimisaktiivsus (9%). Madalamalt hinnati sõjaväes teenimist, töökust, kodukoha-, looduskaitse ja inimõiguste eest võitlemist (4–6%). Hea kodaniku tunnustena hinnati nõrgalt osalemist poliitilistes diskussioonides ja rahumeelsetes protestiaktatsioonides (1–2%), täiesti ebaoluline oli kuulumine poliitilisse erakonda. Vene gümnaasistid asetasiid hea kodaniku tunnuseks esimesele kohale seaduskuulekuse (24%). Perekonna väärtustamine oli võrreldes eesti gümnaasistidega tunduvalt madalam (16%), kuid sõjaväes teenimine jällegi kõrgem (12%). Järgnesid 9–7% valimisaktiivsus, maa ajaloo tundmine, looduskaitse ja inimõigustega tegelemine. 5–3%-ga hinnati hea kodaniku tunnuseks inimõiguste austamist, aktiivsust kodukoha tegemistes ja töökust. Sarnaselt eesti gümnaasistidega hinnati väga madalalt või ei peetud üldsegi oluliseks poliitilist tegevust ja kuulumist poliitilisse erakonda.

Usaldusväärsemad institutsioonid

Eesti gümnaasistide vastused: ei usalda kedagi (23%), kohus (19%), valitsus (15%), politsei (14%). Vähem said tunnustust omavalitsus (10%), riigikogu (8%), ajakirjandus (6%), erakonnad (2%) ning muu (3% – riigikantsler, toll, kaitsepolitsei, Keila Gümnaasiumi Õpilasmavalitsus). Vene koolide gümnaasistid vastasid sarnaselt, et 24% ulatuses ei usalda riigi ühtegi ametkonda. Usaldatakse kohut (20%), valitsust ja politseid (14%), ajakirjandust (10%), omavalitsust (8%), riigikogu (6%), erakondi (2%); muu (2%) all ei olnud konkreetsemalt midagi avaldatud.

Fookusgruppide vastused riigiametkondade usalduse küsimustes olid järgmised: pedagoogid usaldasid enam valitsust (20%), kohut (19%), riigikogu (14%) ning politseid ja omavalitsust (13%). Sotsiaaltöötajad, psühholoogid jt usaldasid enam politseid (25%), kohut (21%) ja omavalitsust (19%). Politseitöötajad usaldasid enam politseid (28%), kohust (21%) ja omavalitsust (12%). Riigikogu liikmed usaldasid enam riigikogu (31%), kohut (17%) ja valitsust (17%). Kõige rohkem umbusaldasid riigi ametkondi politseinikud (19%). „Muu” all kirjutasid ainult pedagoogid, et usaldavad presidenti, ning sotsiaaltöötajad jt, et usaldavad kirikut, kriisiabikeskust, tööturgu.

Eesti riigi olulisemad poliitilised eesmärgid

Eesti koolide gümnaasistid asetasi esimesele kohale tööpuuduse likvideerimise (17%), järgnesid arstiabi võimalus ja võitlus kuritegevusega (15%), majanduskasv, sõnavabaduse tagamine ja tasuta põhiharidus (7%). Vähemtähtsad eesmärgid: loodust säästev majandamisviis ja erinevuste vähendamine inimeste sissetulekutes (6%), kaitsejõudude tugevdamine ja sotsiaalturvalisuse tagamine (5%), hindade stabiilsus (4%), tööstuse ja põllumajanduse toetamine (3%, 2%). „Muu” all (1%) kirjutati *pronksõduri teisaldamine ja muulastele pidev keeleõpe*.

Vene gümnaasistid asetasi esimestele kohtadele samuti tööpuuduse likvideerimise (24%), kõigile kättesaadava arstiabi (16%) ja võitluse kuritegevusega (14%). Majanduskasvu ja sotsiaalset turvalisust hindas vastavalt 9% ja 8% vastanutest. Vähem said riigi ülesannetena toetust hindade stabiilsus (6%), tasuta põhiharidus (5%), erinevuste vähendamine sissetulekutes (4%), loodust säästev majandamisviis, sõnavabadus, kaitsejõudude tugevdamine (3%), põllumajanduse ja tööstuse toetamine ning *ei huvita miski* märkis 1% vastanutest. Muu (2%): *vabadus riigikeele valikul, töötasude suurendamine, tasuta kõrgharidus, võitlus illegaalse migratsiooniga, arendada suhteid Venemaaga, vähendada korruptsiooni riigiametnike hulgas, kõigile tasuta toit üldhariduskoolis, elatusaseme tõstmine*.

Organisatsioonid, mille töös osaleksite

Eesti gümnaasistid eelistavad spordiklubi (15%), õpilasvahetust (14%), kunsti-, muusika- või näiteringide tegevust (13%). Heategevus, keskkonnakaitse ja inimõigustega tegelev organisatsioon sai 11% vastanute eelistustest. Vähem oli huvi ajalehe (8%), arvutiklubi (5%), ühiskondlikke teenuseid pakuva organisatsiooni (3%), erakondade ja usuorganisatsioonide (2%) ning rahvuskultuuriseltsi (1%) töö ja tegevuse vastu. 3% väitis, et ühiskondlik tegevus ei huvita, ning „muu” all (1%) mainiti loomade kaitset ja abistamist.

Vene gümnaasistide kolm esimest eelistust olid sarnased: spordiklubi (14%), õpilasvahetus ja kunsti-, muusika või näiteringide tegevus (13%). Järgnesid töö erakonnas (11%), keskkonnakaitse (10%), väiksem oli huvi inimõiguste organisatsiooni ja ajalehe töö (9%), arvutiklubi (7%), heategevusorganisatsiooni (5%), ühiskondlikke teenuseid pakuva organisatsiooni (2%), usuorganisatsiooni ja rahvuskultuuriseltsi (1%) tegevuse vastu. 5% vastanutest ei huvita ühiskondlik tegevus. „Muu” all kirjutas üks vastaja, et oluline ühiskondlik tegevus on võitlus fašismi vastu Eestis.

Tulevikupiirkonnad

Eesti gümnaasistid eelistavad võrdselt nii Eesti Vabariiki (45%) kui Euroopat (44%). Vastanutest 10% seoks ennast Ameerikaga ja 1% vastas „muu”; Venemaad ei eelistanud keegi. Vene gümnaasistid eelistavad Euroopat (56%), järgnes peaaegu võrdselt Eesti (18%) ja Venemaa (16%).

Ameerikat eelistatakse 6% võimalustest ja „muu” (4%) alla kirjutati kogu maailm, Aasia ja Aafrika. Ka kõik neli fookusgruppi soovivad elada Eestis – pedagoogid 83%, sotsiaaltöötajad-psühholoogid 89%, politseitöötajad 83% ja riigikogu liikmed 90%.

Fookusgruppide hinnang gümnaasistide kohta

Milliseid väärtusi ja kodanikuhoiakuid kannavad praegused gümnaasiuminoored (avatud vastus).

Pedagoogid. *Noored viivad elu edasi ja tahavad olla rohkem Euroopa Liidu, mitte ainult Eesti Vabariigi kodanikud. Tunnetavad õppimise vajadust, sest maailm on avatud. Austavad vähe Eesti riiki ning hindavad rohkem euroopalikke väärtusi ja kodanikuhoiakut. On iseseisvad, otsustusvõimelised ning sihikindlad, samas ka ambitsioonikad ja teadlike kutse-eelistustega. Hindavad materiaalsel kindlustatust ja on tihti pinnapealsed. Vajavad säästliku mõtteviisi arendamist.*

Sotsiaaltöötajad, psühholoogid jt. *Noored ei ole piisavalt huvitatud Eesti riigist, kuid väärtustavad perekonda ja materiaalsel kindlustatust. Paljudel puudub isamaa-armastus, sest soovitakse nii tööle kui ka elama minna välismaale. On individualistlikud, puuduliku eetilise elukäsitlusega ja hedonistliku mõtteviisiga ning ootavad heaoluriigi saabumist. Soovivad head haridust ja tasuvat tööd. Tahavad olla edukad ja populaarsed. On ka innovaatilised, heatahtlikud, suurepärase organisatorivõimetega, laia silmaringiga, ühiskondlikus elus aktiivsed, tolerantsed, iseseisvad, avatud maailmavaatega, poliitiliselt aktiivsed. Noorte väärtushinnangud sõltuvad nende lähikonnast. On teadlikud oma õigustest, kuid kohustusi täita ei taha. Gümnaasistidel on tarbijalik mentaliteet, puudub patriotlik mõtlemine. Oluline on olla ilus, edukas, rikas.*

Politseitöötajad. *Gümnaasistid hindavad liigselt materiaalsel kindlustatust. Tunnevad uhkust oma rahvuse ja kodumaa üle. Osalevad poliitikas, protestivad rahumeelselt. Väärtustavad võõrkeelte tundmist, perekonna loomist, looduskaitset, edukat karjääri. Noored ei kannu endas patriotlikke väärtusi, sest koolid pole suutelised positiivsete hoiakute kujundamisega tegelema. Gümnaasistid idealiseerivad elu tegelikkust, neil on väärastunud väärtushinnangud ja kodanikuhoiak. Ühiskondlikult ükskõiksed, huvitavad vaid materiaalsest kindlustatusest ega väärtusta midagi. Tahavad Eestist lahkuda, et maailma avastada. Haridus on neile oluline selleks, et tagada hea karjäär ja materiaalne heaolu, kuid pere loomist ei väärtusta.*

Riigikogu liikmed. *Gümnaasistid on edasipüüdlidud ja väärtustavad haridust. Nad on avatud, uuendusmeelsed, sallivad, kriitilised ja pragmaatilised. Tahavad vabadust otsustamiseks ja maailmakodanikuks olemiseks.*